

Słownictwo przymiotników

Autor: Halina Karaś

Słownictwo przymiotników w gwarach ludowych różni się od języka ogólnego zakresem występowania formantów słownotwórczych. Częstszy niż w języku ogólnym jest przyrostek *-ny*, np. *adwentny*, *charakterny*, *dziecny*, także z podwojoną spółgłoską *drewnianny*, *glinianny*, *szklanny*, *kartoflanny*, a na południu (głównie na Śląsku, częściowo także w Małopolsce) również *-ni*, *schodni*, *tylni*, *poszedni* zamiast *wschodni*, *tylny*, *średni*. Formy typu *ceglaty*, *liściaty*, *nagaty* ‘nagi’ dominują w gwarach wielkopolskich i śląskich. W innych dialektach w jednych wyrazach może być sufiks *-aty*, w innych *-asty*, np. *liściaty* – *liściasty*, *łaciaty*, ale *kolczasty*. Podobnie jest z formantem *-ity*, *-isty*, np. *piaszczyty*, *wodnity*, *piaszczysty*, *soczysty*. Sufiks *-isty* przeważa na terenach wschodnich. Poza ogp. istnieją przyrostki wyłącznie gwarowe. Należą do nich: *-achny*, *-alki*, *-asy*, *-aśki*, *-chny*, *-ki*, np. *długachny*, *dalekachny*, *sporachny*, *grubalki*, *czarnasy*, *wielgaśki*, *dalechny*, *dłużki*, *szeroczki*, *głęboczki*, *dobroczeni*. Od norm ogólnopolskich odbiega również dobór prefiksów, por. *obciążkowy*, *obgęstny*, *przybiaławy*, *przyciasny*, rzadkie są formy typu *prześliczny*, *przezysty*. Inny jest rozkład formantów słownotwórczych w stopniu wyższym i najwyższym przymiotników. W części gwar śląskich zamiast przyrostka *-szy* w niektórych przymiotnikach używa się *-ejszy*, np. *lachciejszy* ‘lżejszy’. W stopniu najwyższym w gwarach wielkopolskich występuje prefiks *ná*, a na południu Śląska i w południowo-zachodniej Małopolsce *-nej* (zob. Odmiana i stopniowanie przymiotników). Najbardziej jednak charakterystyczną cechą gwarową w zakresie słownictwa przymiotników jest duża liczba formantów oznaczających stosunek emocjonalny w zdrobieniach i zgrubieniach. Odcień pieśczołliwości wprowadzają m.in. formanty: *-utki*, *-uśki*, *-usi*, *-uni*, *-ućki*, *-uchny*, np. *nagutki*, *świeżutki*, *okrągłuśki*, *malusi*, *żółciuni*, *drobniutki*, *caluchny*. Niektóre z nich są pochodzenia obcego, np. *-eńki* występujący wyłącznie w gwarach pogranicza ukraińsko-białoruskiego: *bieleńki*, *siweńki*, *złocieńki*, *dobreńki*. Odcień ujemny mają formacje typu *wielgachny*, *długachny*, a także pochodzące z kontaminacji, np. *dokurczliwy* ← *kurczyć*)(*dokuczliwy*, *łachciwy* ← *łakomy*)(*chciwy*, *sucherławy* ← *suchy*)(*chuderławy*. Por. Słownictwo ekspresywne.